

СУСПІЛЬНЕ МОВЛЕННЯ: ПОНЯТТЯ ТА ПРИЗНАЧЕННЯ ДЛЯ ЛЮДИНИ, СУСПІЛЬСТВА, ДЕМОКРАТІЇ

ІВАНОВ Денис Валерійович - аспірант Міжрегіональної Академії управління персоналом

УДК 342.1

Телеология общественного вещания предусматривает, что оно должно служить развитию (индивида, группы, общества), выполнять задачи социализации и стимулировать критику, что предполагает критическое мышление на индивидуальном уровне и адаптацию индивида к общественному сосуществованию; для группы это предполагает процесс общественного обсуждения при принятии общественно-значимых решений. Назначение общественного вещания для демократии - выступать рупором, который демонстрирует то, что в процессе принятия общественно значимых решений задействовано общество, оно информировано и может влиять на процесс принятия решения, реализуется принцип власти народа. Из этого следует, что общественное вещание - это признак демократии и ее орудие (инструмент).

Ключові слова: суспільне мовлення, телеологія суспільного мовлення, суспільство, мова, демократія.

Суспільне мовлення для пострадянських держав, зокрема і для України, поняття нове і використовується як переклад англійського public service broadcasting (надалі – PSB). Слід зазначити, що поряд з перекладом «суспільне мовлення» існують і альтернативні переклади – «громадське мовлення», «публічне мовлення», «суспільне телерадіомовлення» та інші.

Найбільш відомою дослідницею, яка займалася визначенням поняття PSB, можна вважати Т. Сайветсен. У своїй праці «Гро-

мадське (суспільне) телебачення у перехідний період. Порівняльно-історичний аналіз ВВС та NRK» дослідниця лише зауважила про неоднозначність дефініції такого явища, як суспільне телерадіомовлення. Проаналізувавши більш як два десятки визначень поняття PSB, вона знайшла понад тридцять різних притаманних йому ознак, які дослідники називають основними рисами «суспільного мовлення» [1, 22].

У більш пізній роботі «Багатозначність використання концепції «публічної служби» Т. Сайветсен підтвердила тезу про невизначеність поняття PSB через еластичність концепції суспільного мовлення [2, с. 5 – 11].

Дослідивши сучасні праці дослідників суспільного мовлення (PSB), серед яких В. Іванов, О. Большакова, П. Шіві, К. Гофман [3, 1 – 22], С.І. Даниленко [4, 184-235], Н.А. Гусак [5, 100-187], М.А. Федотов [6, 19], А.Г. Рихтер [7, 33 – 52] В.Л. Гай, Венкат Ййер, Сандип Муппіді, Клод Робінсон, Ендрю Таусиг [8, 14 – 32], Марчін К. Шевчик [9, 23-26] [9, 137], Піотр Белавскі, Кристина Докторович, Пауліна Олечовска, Катажина Герлео-Клімашевска, Беата Ромішевска [10, 24-75], Ясуе Норіко [11, 13 – 26], Йокояма Шиверю [12, 16 – 27], Тосен Хельд [13, 5-32], Патріція Холланд [14, 1-15], Джеймс Макдонелл [15, 1-127], Карл Вайл Хокансон, Томас Ханич [16, 398-408], Л.Р. Ікес [17, 1-25], можна констатувати, що дослідженню понять «громадське мовлення», «суспільне мовлення» та PSB в частині їх се-

мантики, дефініції та телеології у літературі загалом, та й у науковій зокрема, не було надано належної уваги.

Хоча в деяких дослідженнях все ж простежуються спроби до демонстрації семантики (сутності) понять, вони носять поодинокий та здебільшого фрагментарний характер.

Варто зазначити, що певні дослідники називають категорію PSB важкою для визначення [16, 398], проте у більшості тематичних робіт взагалі відсутній понятійно-термінологічний апарат, а сутність поняття зводиться до переліку принципів.

Такий стан розробленості дослідження поняття PSB корелюється з тезою Трайн Сайветсен про гнучкість концепції суспільного мовлення. Складність дефініції Сайветсен пояснює тим, що різні фахівці називають суспільним мовленням три різні явища: національну систему; певні інститути; певний набір програм[4, 187].

Разом із тим відсутність дефініції не узгоджується з духом науки, який завжди прагне надати терміну певні семантичні межі, адже лише при наявності меж можлива диференціація та аналіз як метод пізнання.

При час пошуків автору не вдалося виявити відповідь на запитання щодо телеології суспільного мовлення. Здається, воно існує виключно як незаангажована інтересами власника чи державою інституція, яка існує задля реалізації потреби суспільного дозвілля і спирається у своїй діяльності на принципи незалежності, плюралізму, задоволення суспільних потреб споживачів тощо [3, с. 5-12] [8, 12-18].

Наведе не вище свідчить про недостатню наукову розробленість поняття та підштовхує до подальшого дослідження, яке розпочнемо з етимології.

Використовуючи модель «від простого до складного», першочергово сформулюємо поняття такої категорії, як мовлення.

Мовлення передбачає застосування вербальних (від лат. *verbum* – слово) символів (сигналів) [18, 134]. Отже, під поняттям «мовлення», зазвичай, розуміємо вербальний (словесний, звуковий) спосіб передачі інформації, яку ми сприймаємо по слухово-

му каналу сприйняття.

Мовлення передбачає два елементи: спілкування – термін, який пояснюють як взаємні стосунки, діловий дружній зв'язок [19], а також колектив – сукупність людей, об'єднаних спільною діяльністю, спільними інтересами[19].

Від себе зазначимо, що спілкування також пов'язане з процесом створення спілки і є похідним від слова спільне (лат. *iuncturam*, англ. *common*, та франц. *commun* рос. *общее*), останнє, в свою чергу, є частиною слова суспільне (су + спільне).

Поняття спілкування передбачає такі елементи, як контакт (встановлення зв'язку) шляхом передачі інформації та появу певних відносин (сюди ж відносимо і перцепцію (сприйняття)).

Така диференціація носить дещо умовний характер, адже вже при першому контакті суб'єкт дає певну оцінку іншому, що означає появу певного відношення уже на стадії контакту.

Специфіка відношення полягає в тому, що відноситься не річ або предмет, а щось ідеальне, що може жити тільки в свідомості суб'єкта (уявлення, оцінка, почуття, думка і т. д.). Тому віднести можна лише те, що вже є своїм (або присвоєним)»[20].

Окресливши зв'язок суспільства та мовлення через семантику понять «спілкування», «мова», «суспільство», для пошуку телеології суспільного мовлення маємо спрямувати свою увагу на потребу у спілкуванні. Останню психологи пов'язують із потребами в отриманні нових вражень, у потребі відчуття безпеки, в комфорті від зіткнення з м'яким теплим тілом або в сукупності всіх благ [21, 31-57].

Зважаючи на наведене вище, будемо більш поміркованими у своєму баченні та зважатимемо на психоаналітичне вчення Сигизмунда Фрейда. Відтак, потребу в спілкуванні пояснимо філогенетичним процесом, що спирається на відмежування (виокремлення) дитини від матері. Таке відмежування передбачає формування окремого суб'єкта, який у процесі свого розвитку прагне до задоволення свого лібідо. У більш пізні роки потребу у спілкуванні може доповнювати бачення Альфреда

Адлера [22, 11-30] про комплекс неповноцінності, що формується у кожної дитини. Разом із тим, відчуття безпеки пов'язане з соціалізацією «окультурюванням» суб'єкта та на груповому рівні може створювати так звану зону комфорту, що також зміцнює наше розуміння потреби в спілкуванні.

Наведене вище дотичне до сфер психології, соціології та культурології носить для нас допоміжний характер для досягнення телеології суспільного мовлення. Воно підштовхує до подолання тієї прогалини, яка наявна в опрацьованих працях з нашої тематики.

Так, саме процеси філогенезу та онтогенезу, психологічні та соціокультурні особливості буття, з урахуванням сутнісної складової поняття мовлення, яка передбачає використання засобів мови для спілкування з іншими членами певного мовного колективу, наштовхують на досягнення того, що суспільне мовлення має виступати інструментом розвитку.

Тобто для індивіда суспільне мовлення має слугувати джерелом, сприймаючи інформацію з якого він зможе розвиватися.

У контексті філогенезу призначенням суспільного мовлення виступатиме соціалізація. Індивід, послуговуючись інформацією, яку створюватиме та/або транслюватиме суспільний мовник, зможе швидше пристосуватися до життя, отримувати факультативну інформаційну допомогу з питань, які видаватимуться найбільш актуальними, типовими для того чи іншого віку.

Враховуючи те, що людина є, за Арістотелем, «політичною твариною» [23, 15-18], (альтернативним перекладом *зоон politikon* є соціальна тварина), цілком зрозумілим є той факт, що людина пізнає себе через взаємодію з іншими людьми. Відтак індивідуальний розвиток передбачає взаємодію і обмін думками. Саме з цього випливає призначення суспільного мовлення для суспільства, яке полягає у стимуляції діалогу. Діалог, як безперечна складова демократичних суспільств, слугує прийняттю рішення більшості або хоча б адаптації більшості до прийняття того чи іншого рішення.

Як і для індивіда, так і для соціальної групи діалог передбачає критичність.

Обґрунтовуючи те, що метою суспільного мовлення є розвиток (індивідуаль-

ний, соціальний), зазначимо, що критичне мислення, яке має стимулювати суспільне мовлення, може розглядатися як засіб захисту особистості та соціуму від негативного інформаційного впливу, на рівні особистості, принаймні так його розглядають Л.В. Астахова та Т.В. Харлампєва [24, 64-82]. Саме діалог та розумна критика виступають основами для суспільного розвитку в демократичних суспільствах. З цього вбачається, що суспільне мовлення виступає ознакою демократичного суспільства. Підкріплюючи цю тезу історією, зазначимо про такий приклад з минулого Республіки Польщі.

Так, загальновідомо, що *Telewizja Polska* – канал суспільного мовлення республіки Польщі, як і інші суспільні мовники, відіграли чималу роль при прийнятті Польщею рішення про вступ до Європейського союзу. Такому рішенню передували публічні дискусії, які розгортали при реалізації Центром європейської інформації «Програми інформування громадськості» та кампанії з підготовки до референдуму «Польща в Європейському союзі – кажу так», основними ідеями яких було надання суспільству глибокої та правдивої інформації про майбутні умови членства в ЄС [25, 14]. Тоді публічний рупор – суспільне мовлення виступало інструментом підготовки суспільства до інтеграції та обговорення доречності у прийнятті такого рішення.

Підсумовуючи роль суспільного мовлення в демократичних суспільствах, зауважимо, що під кутом зору теорії прийняття рішень найбільш повна та найбільш опрацьована інформація може слугувати прийняттю якісного рішення.

Виходячи з телеології суспільного мовлення в контексті демократичних суспільств, враховуючи прорахунки попередників, можемо запропонувати найбільш широке визначення суспільного мовлення, де суспільне мовлення – це одна з ознак функціонування демократичного суспільства, яка реалізує функції соціалізації та суспільного розвитку, виконує роль суспільного рупору та реалізація якої передбачає створення або демонстрацію аудіовізуальної продукції для масового вжитку.

Література

1. Syvertsen T. Public Television in Transition. A Comparative and Historical Analysis of the BBC and the NRK. – Oslo/Trondheim: NAVF, 1992. – 377 p.
2. Syvertsen T. The Many Uses of the 'Public Service' Concept // Nordicom Review. – 1999. – Vol. 20. – 12 p. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://nurmandi.staff.umy.ac.id/files/2012/02/theorypublicservice.pdf>
3. Суспільне мовлення: незалежність, свобода слова і програмна різноманітність / В. Иванов, О. Большакова, П. Шіві, К. Гофман – К. Посольство Федеративної республіки Німеччина, Фонд Конрада Аденауера в Україні, 2007. – 22 с.
4. Даниленко С.І. Громадянський вимір комунікаційної революції: Модернізація суспільних комунікацій від друкарського верстата до соціальних мереж : монографія / С.І. Даниленко. – К.: ІМВ. – 2010. – С.184-235.
5. Гусак Наталія Анатоліївна. Громадське ТБ як форма організації та функціонування телемовлення (зарубіжний досвід та українські реалії) : дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : 10.11.08 «Журналістика» / Наталія Анатоліївна Гусак – Л., 2005. – 203 с.
6. Федотов М.А. Российское медийное законодательство: становление, развитие, деградация: материалы семинара международной летней школы по медиаправу «Регулирование и саморегулирование СМИ на постсоветском пространстве», г. Минск 25-27 мая 2009 г. / сост. Н.Н. Довнар; под ред. Н.Н. Довнар. – Минск: БГУ, 2009. – С. 11 – 22
7. Рихтер А.Г. Законодательство постсоветских государств о создании и функционировании общественного вещания: материалы семинара международной летней школы по медиаправу «Регулирование и саморегулирование СМИ на постсоветском пространстве», г. Минск 25-27 мая 2009 г. / сост. Н.Н. Довнар; под ред. Н.Н. Довнар. – Минск: БГУ, 2009. – С. 33 – 52
8. Служба общественного вещания: справочник лучших приемов и методов работы / под. ред. Индражид Банержи, Калинга Сеневиранте [руководитель и координатор проекта ЮНЕСКО Владимир Л. Гай]. – М. Русское издание. UNESCO 2006, Издательский дом «Гелеос». – 2006. – 179 с.
9. Szewczyk Marcin Polityka audiowizualna Unia Europejska – Polska: wybrane zagadnienia. / Marcin K. Szewczyk – wydaje Urząd Komitetu Integracji Europejskiej: drukarnia «Karat», 2002. – 226 s.
10. Media publiczne: system medialny w Polsce – pytania i dezyderaty / redakcja naukowa Piotr Bielawski i Andrzej Ostowski. – Wrocław: drukarnia «Lena», 2010. – 316 s.
11. Норіко Ясусе Европейська аудіовізуальна медіа політика та суспільне мовлення «між культурою та комерцією» / Ясусе Норіко – March 31, 2011 No. 33 International Area Studies, Ritsumeikan p. 13-26 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://cube.ritsumei.ac.jp/bitstream/10367/2878/1/as_33_yasue.pdf
12. Шиверю Йокояма Борг перед аудиторією і економічної діяльності суспільного мовлення – соціологічні дослідження суспільного мовлення – Європа / Йокояма Шиверю – march 2006 p. 16-27 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.nhk.or.jp/bunken/summary/research/report/2006_03/060302.pdf
13. Thorsten Held Öffentlich-rechtlicher Rundfunk und neue Dienste Ergebnisse einer Analyse des Funktionsauftrags der Rundfunkanstalten im Hinblick auf digitale Angebote jenseits des klassischen Rundfunks. / Held Thorsten – Printed in Germany, December 2006. – 25 s.
14. Holland Patricia Conceptual Glue: Public service broadcasting as practice, system and Ideology Paper presented to MIT3 Television in Transition. / Patricia Holland – USA. MIT Cambridge Massachusetts 2003. – 15 p. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://web.mit.edu/cms/mit3/papers/holland.pdf>
15. McDonnell James Public Service Broadcasting: A Reader / James McDonnell – Routledge, 1991. – 127 p.
16. Wahl-Jorgensen Karin, Hanitzsch Thomas The Handbook of Journalism Studies / Karin Wahl-Jorgensen, Thomas Hanitzsch – Taylor & Francis, 2009. – 446 p.
17. Ickes L. R. Public Broadcasting in

АНОТАЦІЯ

Телеологія суспільного мовлення передбачає, що воно має слугувати розвитку (індивіда, групи, суспільства), виконувати завдання соціалізації та стимулювати критику, що передбачає критичне мислення на індивідуальному рівні та адаптацію індивіда до суспільного співіснування; для групи це передбачає процес суспільного обговорення при прийнятті суспільно-значимих рішень. Призначення суспільного мовлення для демократії – виступати рупором, який демонструє те, що у процесі прийняття суспільно значимих рішень задіяне суспільство, воно поінформоване і може впливати на процес прийняття рішення, реалізується принцип влади народу. З цього вбачається, що суспільне мовлення – це ознака демократії та її знаряддя (інструмент).

SUMMARY

Teleology public broadcasting provides that PSB must to serve the development (individual, group, society), perform the tasks of socialization and encourage criticism, involving critical thinking at the individual level and the adapt individual to the social coexistence; for group it involves a process of public discussion in making socially important decisions. Appointment of public service in a democracy - speak mouthpiece, which shows that in the decision-making involved significant social society, it is informed and can influence the decision making process, implemented the principle of people's power. From this it appears that public broadcasting - a sign of democracy and instrument of democracy too.

America / L. R. Ickes – Nova Publishers, 2006 – 86 p.

18. Серажим К. С. Комунікаційні характеристики журналістського тексту / К. С. Серажим // Наукові записки Інституту журналістики. – липень-вересень 2010. – Т.40 – С. 132 – 137.

19. Академічний тлумачний словник української мови (1970-1980) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://sum.in.ua/>

20. Смирнова Е. О. Становление межличностных отношений в раннем онтогенезе . – Поступила в редакцию 14.VII 1994 г. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.voppsy.ru/authors/SMIRNOEO.htm>

21. Лисина М.И. Проблемы онтогенеза общения М.: Педагогика, 1986. С.31-51 (с сокращ.) / М.И. Лисина [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://flogiston.org/library/lisina>

22. Адлер А. Практика и теории инди-

видуальной психологии / Альфред Адлер. – М.: Академический Проект, 2011. – 240 с. – (Психологические технологии)

23. Аристотель. Політика / Пер. з давнього. та передм. О. Кислюка. – К.: Основи, 2000. – 239 с.

24. Астахова Л.В., Харлампєва Т.В. Критическое мышление как средство обеспечения информационно-психологической безопасности личности: Монография / Под науч. ред. Астахова Л.В. – М.: РАН, 2009. – 136 с.

25. Добровольська А. Роль Євроінформації: Рапорт про значення європейської інформації в процесі євроінтеграції / Пер. з польської І. Козловський / Агата Добровольська. – ТЗОВ «Тирса»Фонд імені Стефана Баторія, Міжнародний фонд «Відродження» 7 листопада 2007 року. – 39 с.